ਗੁਜਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਮ ਭਾਵ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਿਰਦੋਸ਼ ਚਰਿਆ ਵਾਲੇ ਹਨ ਸ਼ੁਧ ਧਰਮ ਦਾ ਠੀਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰੂਪ ਹਨ ਆਚਾਰੀਆ, ਉਪਾਧਿਆ ਤੇ ਸਾਧੂ ਅਸੀਂ ਤਿੰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਵਰਨਣ ਕਰਾਂਗੇ।

ਹਰ ਧਰਮ ਗੁਰੂ ਸਾਧੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂਆ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਗੁਰੂ ਆਚਾਰੀਆ ਹੈ। ਨਵਕਾਰ ਮੰਤਰ ਵਿਚ ਤੀਸਰਾ ਸਥਾਨ ਆਚਾਰੀਆ ਦਾ ਹੈ। ਆਚਾਰੀਆ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਧੂ, ਸਾਧਵੀ, ਸ੍ਰਾਵਕ ਤੇ ਸ਼੍ਰਾਵੀਕਾ ਰੂਪੀ ਤੀਰਥ ਦਾ ਮੁਖੀਆ ਹੋਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਕਲ ਭਰਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਤੀਰਥੰਕਰ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸੋ ਅੱਜ ਕਲ ਅਚਾਰੀਆ ਦਾ ਸਥਾਨ ਬਹੁਤ ਉਚੱਾ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਧੂ, ਸਾਧਵੀਆਂ, ਸ਼੍ਰਾਵਕ ਤੇ ਸ਼੍ਰਾਵੀਕਾਵਾਂ ਤੋਂ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹੈ। ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਸਘ ਰੂਪੀ ਜੈਨ ਧਰਮ ਤੀਰਥ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਦਾ ਮਲਾਹ ਹੈ। ਆਚਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਯੁਗ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਕਈ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਂਝ ਵੀ ਅਰਿਹੰਤ ਤੇ ਸਿੱਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਚਾਰੀਆ ਪਦਵੀ, ਅਧਿਆਤਮਕ ਪਖੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਹਰ ਅਚਾਰਿਆ ਸਾਧੂ ਦੇ ਨਿਯਮ ਹੀ ਪਾਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਰਤੱਵ ਪੱਖੋਂ ਸਾਧੂ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਹੈ।

ਆਚਾਰੀਆ ਦੇ 36 ਗੁਣ

(1) ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਬਰ (ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਇਹ ਇੰਦਰੀਆਂ ਹਨ (1) ਸ਼ਰੋਤ (ਸੁਣਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ) (2) ਚਕਸ਼ੂ (ਵੇਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ) (3) ਘ੍ਰਾਣ (ਸੁੰਘਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ) (4) ਰਸਣ ਇੰਦਰੀ (ਜੀਭ ਦੇ ਵਿਸੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ (5) ਸਪਰਸ਼ਣਇੰਦਰੀਆਂ (ਛੂਹਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਰਾਗ ਦਵੇਸ਼ ਨਾ ਰਖਣਾ ਹੀ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਬਰ ਹੈ।

ਨੌ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ

ਆਚਾਰੀਆ ਨੌ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇ।

1] ਆਚਾਰੀਆ ਇਸਤਰੀ, ਪਸ਼ੂ ਅਤੇ ਹਿਜੜੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਥਾਨ ਤੇ ਨਾ ਰਹੇ।
2] ਸੁੰਦਰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾ ਛੇੜੇ।
3] ਇਸਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਾਰ ਵਾਰ ਸੰਪਰਕ ਕਾਈਮ ਨਾ ਰਖੇ।
4] ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਕਾਮੁਕ ਅੰਗਾਂ ਵਲ ਵਾਰ ਵਾਰ ਨਾ ਵੇਖੇ।
5] ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਕਾਮ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਗੀਤਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇਵੇ।
6] ਪਿਛਲੇ ਭੋਗੇ ਕਾਮ ਭੋਗਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਾ ਕਰੇ।
7] ਕਾਮ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭੋਜਨ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਾ ਕਰੇ।
8] ਜਰੂਰਤ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਭੋਜਨ ਨਾ ਕਰੇ।
9] ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਆਦੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਖੋਂ ਨਾ ਕਰੇ, ਗਹਿਣੇ ਨਾ ਪਹਿਨੇ।

ਜੈਨ ਸਾਧੂ ਦੇ 5 ਮਹਾਵਰਤ

ਜੈਨ ਸਾਧੂ ਤਿੰਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਯੋਗ ਨਾਲ ਪੰਜ ਮਹਾਵਰਤਾ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਿੰਨ ਕਰਨ ਹਨ (1) ਕਰਨਾ (2) ਕਰਾਉਣਾ (3) ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਮਝਣਾ। ਯੋਗ ਹਨ (1) ਮਨ (2) ਵਚਨ (3) ਕਾਇਆ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਪੰਜ ਮਹਾਵਰਤ ਹਨ। (1) ਅਹਿੰਸਾ (2) ਸੱਚ (3) ਚੋਰੀ ਨਾ ਕਰਨਾ (4) ਅਪਰਿਗ੍ਰਹਿ (5) ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ।

ਅਹਿੰਸਾ

ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਵ ਪ੍ਰਾਣਾਤਿਪਾਤ ਵਿਰਮਨ ਆਖਦੇ ਹਨ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾ ਦੀ ਤਿੰਨ ਕਰਨ ਤਿੰਨ ਯੋਗ ਨਾਲ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਹਿਸਾਂ ਦੇ ਦਿਆ, ਜੀਵ ਰਖਿਆ, ਅਭੈ, ਆਤਮਾ ਸਮਾਨਤਾ, ਦੋਸਤੀ, ਸੇਵਾ, ਖਿਮਾ, ਵਾਤਸ਼ਲਯ, ਰਹਿਮ, ਕਰੁਣਾ ਅਤੇ ਮਾਧਿਸਥ ਭਾਵ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜੀਵ ਦੇ 10 ਪ੍ਰਾਣ ਹਨ। (1) ਸਰੋਤ ਬਲ (2) ਚਕਸ਼ ਇੰਦਰੀ ਬਲ (3) ਪ੍ਰਾਣ ਇੰਦਰੀ ਬਲ (4) ਰਸਨ ਇੰਦਰੀ ਬਲ (5) ਸਪਰਸ਼ ਇੰਦਰੀ ਬਲ (6) ਮਨ ਬਲ (7) ਵਚਨ ਬਲ, (8) ਕਾਇਆ ਬਲ (9) ਸ਼ਵਾਸੋਸ਼ਵਾਸ ਬਲ (10) ਅਯੁਸ਼ ਬਲ। ਹਰ ਪ੍ਰਾਣਧਾਰੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੀਵ ਹੈ। ਸਪਰਸ਼, ਕਾਇਆ, ਸਵਾਸੋਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਉਮਰ ਇੰਦਰੀਆਂ (ਸਥਾਵਰ) ਵਿਚ, ਦੋ ਇੰਦਰੀਆਂ ਕੋਲ, ਰਸਨਾ ਤੇ ਵਚਨ, ਤਿੰਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਕੋਲ ਪ੍ਰਾਣ ਇੰਦਰੀ, ਚਾਰ ਇੰਦਰੀ ਕੋਲ ਚਕਸ਼ੂ ਇੰਦਰੀ, ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆ ਕੋਲ ਸ਼ਰੋਤ ਬਲ ਅਤੇ ਸੰਗੀ ਕੋਲ ਮਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਇਕ ਇੰਦਰੀਆ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਛੋਟੇ ਬੜੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੱਰਸ (ਹਿਲਨ ਚਲਨ ਵਾਲੇ ਦੋ ਇੰਦਰੀਆ ਤੋਂ ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆ ਦੇ ਜੀਵ) ਸਥਾਵਰ (ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ, ਹਵਾ, ਬਨਾਸਪਤੀ ਦੇ ਇਕ ਇੰਦਰੀ ਜੀਵ) ਹਨ।

ਇਸ ਵਰਤ ਦੀ ਪੰਜ ਭਾਵਨਾ ਹਨ :

1. ਈਰੀਆ ਸਮਿਤਿ ਭਾਵਨਾ—ਤੱਰਸ ਅਤੇ ਸਥਾਵਰ ਜੀਵਾਂ ਰਖਿਆ ਲਈ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕੇ ਚਲਣਾ।
2. ਮਨੋਗੁਪਤੀ ਭਾਵਨਾ—ਧਰਮੀ ਅਤੇ ਅਧਰਮੀ ਜੀਵਾ ਪ੍ਰਤਿ ਸਮਤਾ ਭਾਵ ਰਖਣਾ।
3. ਏਸ਼ਨਾ ਸਮਿਤਿ ਭਾਵਨਾ—ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਕਪੜੇ, ਭਾਂਡੇ, ਆਸਨ ਆਦਿ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਨ ਕਰਨਾ।
4. ਆਦਾਨ ਨਿਕਸ਼ੇਪਨ ਸਮਿਤਿ ਭਾਵਨਾ—ਵਸਤਰ ਪਾਤਰ ਆਦਿ ਚੀਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਲੇਖਨਾ (ਪੁੰਜ) ਕਰਨੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ। ਪ੍ਰਤਿਲੇਖਨ ਲਈ ਰਜੋਹਰਨ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
5. ਆਲੋਕਿਤ ਪਾਨ ਭੋਜਨ ਭਾਵਨਾ—ਭੋਜਨ ਪਾਣੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ।

ਸੱਚ ਮਹਾਵਰਤ

ਇਸਦਾ ਨਾਂ ਸਰਵ ਮਰਿਸ਼ਾਵਾਦ ਵਿਰਮਨ ਵੀ ਹੈ। ਕਰੋਧ, ਲੋਭ, ਭੈ ਅਤੇ ਹਾਸੇ ਕਾਰਣ ਤਿੰਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਯੋਗ ਰਾਹੀਂ ਝੂਠ ਦਾ ਤਿਆਗ ਦੀ ਸੱਚ ਮਹਾਵਰਤ ਹੈ। ਪੰਜ ਭਾਵਨਾ ਇਸ ਵਰਤ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਕਰਦੀਆ ਹਨ।

1. ਅਨੁਵੀਚੀ ਭਾਸ਼ਨ—ਨਿਰਦੋਸ਼, ਮਿਠੇ, ਤੱਥ ਵਾਲਾ ਹਿੱਤਕਾਰੀ ਵਚਨ ਬੋਲਨਾ ਅਜੇਹਾ ਕੌੜਾ ਸੱਚ ਨਾਂ ਬੋਲਨਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਉਦਾ ਹੋਵੇ।
2. ਕਰੋਧ ਵਸ਼ ਭਾਸ਼ਨ ਵਰਜਨ—ਕਰੋਧ ਵਸ਼ ਜੋ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਕਲੇਸ਼ ਦੀ ਜੜ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਕਰੋਧ ਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਮੋਨ ਵਰਤ ਤੇ ਖਿਮਾ ਰਾਹੀਂ ਸਾਂਤ ਕਰਨ।
3. ਲੋਭ ਵਸ਼ ਭਾਸ਼ਨ ਵਰਜਨ :—ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਲੋਭ ਵਸ਼ ਵੀ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਨ ਚਾਹੀਦਾ।
4. ਭੈ ਵਸ਼ ਭਾਸ਼ਨ ਵਰਜਨ :—ਭੈ ਕਾਰਣ ਵੀ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।
5. ਹਾਸਯ ਵਸ਼ ਭਾਸ਼ਨ ਵਰਜਨ :—ਹਾਸੇ ਮਜਾਕ ਵਸ ਬੋਲੀਆ ਝੂਠ ਵੀ ਬਰਵਾਦੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ।

ਚੋਰੀ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਹਾਵਰਤ

ਇਸਨੂੰ ਅਦੱਤਾ ਦਾਨ ਵਿਰਮਨ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਸਾਧੂ ਹਰ ਵਸਤੂ ਚਾਹੇ ਉਹ ਛੋਟੀ ਹੈ ਬੜੀ ਹੈ ਉਸ ਵਸਤੂ ਦੇ ਸਵਾਮੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ। ਤਿੰਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਯੋਗ ਨਾਲ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਚੋਰੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰੇ। ਚੋਰੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਬਿਨਾ ਆਗਿਆ ਸਾਧੂ ਦੰਦ ਕੁਰੇਦਨ ਵਾਲਾ ਤਿਨਕਾ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਾਂ ਕਰੇ। ਇਸ ਵਰਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ।

1. ਦੇਵ ਅੱਦਤ :—ਤੀਰਥੰਕਰ ਨੇ ਜਿਸ ਭੇਖ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਤੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਮਨਮਾਨਾ ਭੇਖ ਕਰਨਾ ਵੀ ਚੋਰੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਸਤੂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਲਿਕ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਦੇਵਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਬਿਨਾ ਵਸਤੂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਵੀ ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
2. ਗੁਰੂ ਅਦੱਤ :—ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਬਣੇ ਸਾਧੂ ਗੁਰੂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਸਤੂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ।
3. ਰਾਜਾ ਅੱਦਤ :—ਦੇਸ਼, ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਘੁਮਣ ਲਈ ਰਾਜੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।
4. ਗ੍ਰਹਿਪਤਿ :—ਘਰ ਵਿਚ ਠਹਿਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਘਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਇਜ਼ਾਜਤ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

5. ਸਾਧਰਮੀ :—ਸਾਧੂ ਜਿਸ ਸੰਘ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਰੇ ਸਾਧੂ ਸਾਧਵੀ ਉਸਦੇ ਸਾਧਰਮੀ ਹਨ ਸਾਧਰਮੀ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ 1. ਭੇਖ 2. ਕ੍ਰਿਆ 3. ਸੰਪਰਦਾਏ 4. ਧਰਮ।

1. ਅਨੁਵੀਚੀ ਅਵਗ੍ਰਹਿ ਯਾਚਨਾ :—ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਰਵ, ਕਾਲ, ਖੇਤਰ, ਭਾਵ ਵੇਖ ਕੇ ਨਿਰਦੋਸ਼, ਇਸਤਰੀ, ਪੁਰਸ਼, ਨੰਪੁਸਕ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਰਹਿਤ ਮਕਾਨ ਦੀ ਇਛਾ ਕਰਨਾ।
2. ਅਭਿਕਸ਼ਨ ਅਵਗ੍ਰਹਿ ਯਾਚਨ :—ਰੋਜਾਨਾ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨਾ।
3. ਅਵਗ੍ਰਹਿ ਅਵਧਾਰਨ :—ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਥਾਨ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ।
4. ਸਾਧਰਮੀ ਅਵਗ੍ਰਹਿ ਯਾਚਨ :—ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਸਮਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ।
5. ਅਨੁਪਗਿਆਤ ਪਾਨ ਭੋਜਨ :—ਵਿਧੀ ਪੂਰਵਕ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਵਸਤਰ, ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਬੜੇ ਮੁਨੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਨਾਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ।

ਬ੍ਰਹਮ ਚਰਜ

ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਵ ਮੈਥੁਨ ਵਿਰਮਨ ਮਹਾਵਰਤ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਤਿੰਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਯੋਗ ਨਾਲ ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ ਦਾ ਪਾਲਨ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਮੋਕਸ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਰਤ ਦੀਆ ਪੰਜ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ।

1. ਇਸਤਰੀ, ਪਸ਼ੂ ਨਪੁਸਕ, ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਥਾਨ ਤੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਕਾਮਭੋਗ ਵੱਧ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸੋ ਇਹ ਸਥਾਨ ਤਿਆਗ ਯੋਗ ਹੈ।
2. ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀਆ ਅਦਾਵਾਂ, ਵਿਲਾਸ, ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਅਤੇ ਕਾਮੁਕ ਗੱਲਾਂ ਕਿਸੇ ਕਹਾਣੀਆ ਨਾਲ ਕਾਮ ਭੋਗ ਜਾਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
3. ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਹਰ ਇੰਦਰੀਆ, ਰੰਗ ਰੂਪ, ਕਾਮਚੇਸ਼ਟਾ ਨੂੰ ਨਾ ਵੇਖਣਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਕਾਮ ਭੋਗ ਜਾਗਦਾ ਹੈ।
4. ਪਿਛਲੇ ਭੋਗੇ ਕਾਮ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਾਮ ਵੇਗ ਭੜਕਦਾ ਹੈ।
5. ਕਾਮ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲਾ ਭੋਜਨ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਕਾਮੁਕ, ਚਿਕਨਾਹਟ, ਠੋਸ ਅਤੇ ਤਾਕਤਵਰ ਭੋਜਨ, ਜੜੀ ਬੂਟੀ, ਦਵਾਈ ਕਾਮ ਭੋਗ ਉਸ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਭਟਕ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅਪਰਿ ਗ੍ਰਹਿ ਮਹਾਵਰਤ

ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਵ ਪਰਿਗ੍ਰਹਿ ਵਿਰਮਨ ਮਹਾਵਰਤ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਸਾਧੂ ਤਿੰਨ

ਕਰਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਯੋਗ ਨਾਲ ਇਸ ਵਰਤ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਛੋਟਾ ਹੋਵੇ, ਬੜਾ ਹੋਵੇ, ਕੱਚਾ ਹੋਵੇ, ਪੱਕਾ ਹੋਵੇ ਬਾਹਰੀ ਪਦਾਰਥ ਹੋਵੇ, ਅੰਦਰਲਾ ਪਦਾਰਥ ਹੋਵੇ। ਸਭ ਦਾ ਜਰੂਰਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਾ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਜੋ ਵਸਤਰ, ਪਾਤਰ, ਕੰਬਲ, ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ ਸਾਧੂ ਸ਼ਰੀਰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਰਖਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਨਾਂ ਰਖਣਾ ਹੀ ਅਪਰਿਗ੍ਰਹਿ ਵਰਤ ਹੈ।

ਇਸ ਵਰਤ ਦੀਆ ਪੰਜ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ।

ਰਾਗ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ ਅਤ ਸਪਰਸ਼ ਪ੍ਰਤਿ ਨਾਂ ਰਾਗ ਕਰਨਾ। ਦਵੇਸ਼ ਯੋਗ ਨਾਂ ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ ਸ਼ਬਦ, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ ਸਪਰਸ਼ ਪ੍ਰਤਿ ਦਵੇਸ਼ ਨਾਂ ਕਰਨਾ, ਅਪ੍ਰਸਨ ਨਾਂ ਹੋਣਾ ਇਹ ਪੰਜ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹੈ।

ਆਵਸ਼ਕ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਪੰਜ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ : 1. ਸ਼ਰੋਤ ਇੰਦ੍ਰੀਆ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 2. ਅੱਖ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 2. ਘ੍ਰਾਣ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 4. ਰਸਨਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 5. ਸਪਰਸ਼ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ, ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

5 ਆਚਾਰ

ਗਿਆਨਾ ਅਚਾਰ :

ਗਿਆਨਾ ਚਾਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਆਚਰਨ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਣਾ। ਧਰਮ ਸੰਘ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਅਤੇ ਆਚਾਰਿਆ 'ਰਚਿੱਤ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਪੜਾਈ, ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਇੱਜਤ ਹੀ ਗਿਆਨਾ ਚਾਰ ਦੇ ਅੰਗ ਹਨ। ਗਿਆਨ ਚਾਰ ਅੰਗ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ :

1. ਕਾਲ :—ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਚ ਵਰਜਿਤ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਨਾ ਪੜਨਾ।
2. ਵਿਨੈ :—ਨਿਮਰਤਾ ਪੂਰਵਕ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਅਤੇ ਸ਼ੁਧ ਥਾਂ ਤੇ ਰਖਨਾ।
3. ਬਹੁਮਾਨ :—ਗੁਰੂ ਆਦਿ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਬਹੁਮਾਨ ਕਰਨਾ।
4. ਉਪਮਾਨ :—ਸ਼ਾਸਤਰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਤਪ ਕਰਨਾ।
5. ਅਨਿੱਨਵ :—ਗਿਆਨ ਦਾਤਾ ਨਾਂ ਨਾ ਛਪਾਉਣਾ, ਉਪਕਾਰ ਨਾ ਭੁਲਨਾ।
6. ਵਿੰਅਜਨ :—ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਵਿੰਅਜਨ, ਸਵਰ. ਗਾਥਾ, ਅੱਖਰ, ਪਦ, ਅਨੁਸਵਾਰ, ਵਿਸਰਗ, ਲਿੰਗ, ਕਾਲ, ਵਚਨ, ਉਲਟ ਪੁਲਟ ਕੇ ਨਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ। ਸਗੋਂ ਠੀਕ ਪੜਨਾ।
7. ਅਰਥ :—ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਠੀਕ ਅਰਥ ਪੜਨਾ।

8. ਤਦੁਭੈ :—ਮੂਲ ਪਾਠ, ਅਰਥ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਨਾ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁਧ ਪਾਠ ਤੇ ਅਰਥ ਪੜਨਾ।

1. ਦਰਸ਼ਨਾਚਾਰ

ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਅੱਠ ਆਚਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਮਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੁਧ ਪਾਲਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਅਰਥ ਇਥੇ ਖਾਲੀ ਵੇਖਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੁੱਚੀ, ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਵੀ ਹੈ। ਸੱਚ ਨੂੰ ਉਲਟ ਵੇਖਨਾ, ਝੂਠੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਝੂਠੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਮਿਥਿਆ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ। ਅਚਾਰਿਆ ਮਿਥਿਆ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਚਨ ਲਈ 8 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਆਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

1. ਨਿਸ਼ੰਕਿਤ :—ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਛੋਟੀ ਹੈ ਸ਼ਾਸਤਰ ਗਿਆਨ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਸਾਲ ਹੈ ਤੱਤਵ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਮਝ ਨਾ ਆਉਣ ਤੇ ਵੀ ਵੀਤਰਾਗ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਾ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਸਮਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ ਵਾਲਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਤੀਰਥੰਕਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਲਿਆਨ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
2. ਨਿਸ਼ਕਾਂਕਸ਼ਸਿਤ :—ਦੂਸਰੇ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾ ਪ੍ਰਤਿ ਝੁਕਨਾ। ਸੱਚੇ ਅਰਿਹੰਤਾ (ਵੀਤਰਾਗ) ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਚਨਾ ਦੇ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਸਮਝਣਾ।
3. ਨਿਰਵਿਚਿੱਕਤਸਾ :—ਧਰਮ ਦੇ ਫਲ ਪ੍ਰਤਿ ਸ਼ਕ ਰੱਖਣਾ।
4. ਅਮੂੜਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ :—ਸਾਰੇ ਦੂਸਰੇ ਗੁਰੂਆਂ ਮਤਾਂ ਤੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਨਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੱਚ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਮੂੜਤਾ ਅਤੇ ਧਰਮ ਮੂੜਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੂਰਖਾਤਾਵਾਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸੱਚ ਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤਿ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਣਾ ਹੀ ਅਮੂੜ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ।
5. ਉਪਵਰਿਹਣ :—ਸਮਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਹਿ ਧਰਮੀ ਦੇ ਸਦਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਨਾ ਉਸ ਸਹਿ ਧਰਮੀ ਦੇ ਸਦਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ, ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ. ਧਰਮ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ, ਧਰਮ ਰੁਚੀ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣਾ।
6. ਸਿਥਰੀ ਕਰਨ :—ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਧਰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦੇਵ, ਮਨੁੱਖ. ਪਸ਼ੂ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ੰਕਟ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਜੇਹੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤਿ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਨਾਂ ਖੁਦ ਗੇਰਨਾ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਭਰਿਸ਼ਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ।
7. ਵਾਤਸ਼ਲਯ :—ਜਿਵੇਂ ਗਾਂ, ਬੱਛੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਸਹ ਧਰਮੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ, ਰੋਗੀ, ਬਿਰਧ, ਤਪਸਵੀ, ਗਿਆਨੀ ਸਥਵਿਰ ਸਾਧੂ ਦੀ ਭੋਜਨ ਪਾਣੀ, ਵਸਤਰ, ਪਾਤਰ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ, ਖੁਦ ਕਸ਼ਟ ਝਲ ਕੇ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾਂ।
8. ਪ੍ਰਭਾਵਨਾ :—ਸਮਿੱਅਕ ਗਿਆਨ, ਸਮਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ, ਸਮਿਅਕ ਚਾਰਿੱਤਰ ਰੂਪ ਰਤਨਾ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਨਾਉਣਾ ਆਂਤਰਿਕ (ਅੰਦਰਲੀ) ਪ੍ਰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਔਖੇ

ਤੱਪ, ਗਿਆਨ, ਸਾਹਿਤ, ਵਾਦ, ਪ੍ਰਵਚਨ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ।

ਚਾਰਿੱਤਰ ਅਚਾਰ

ਜੋ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਕਰੋਧ ਆਦਿ 4 ਕਸ਼ਾਏ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਨਰਕ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੋਕਸ਼ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਦਾ ਹੈ ਇਹ ਚਾਰਿੱਤਰ ਆਚਾਰ ਹੈ ਇਹ ਅੱਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ਪੰਜ ਸਮਿਤਿ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਗੁਪਤੀਆ ਇਸ ਦਾ ਭਾਗ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ 8 ਪ੍ਰਵਚਨ ਮਾਤਾ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ :—

ਤਪਾਚਾਰ

ਆਤਮਾ ਨੂੰ 8 ਕਰਮ ਅਸ਼ੁਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਧੀ ਪੂਰਵਕ ਤੱਪ ਕਰਨ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਮੱਲ ਝੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਸੋਨਾ ਅੱਗ ਤੇ ਤਪਾਉਨ ਤੇ ਸ਼ੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੱਪ ਰੂਪੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਤੱਪ ਕੇ, ਕਰਮ ਮੇਲ ਤੋਂ ਆਤਮਾ ਸ਼ੁਧ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਜਰ, ਅਮਰਾ ਸਵਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੱਪ ਵਾਰਹਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੱਪ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ਬਾਹਰਲਾ ਤੱਪ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲਾ ਤੱਪ ਬਾਹਰਲਾ ਤੱਪ ਕਰਮਾ ਦੀ ਧੂੜ ਤਾਂ ਝਾੜਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗਿਆਨ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਬਾਲ ਤੱਪ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵਿਖਾਵਾ ਵੀ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਅੰਦਰਲਾ ਤੱਪ ਆਤਮ ਸ਼ੁਧੀ ਅਤੇ ਮੋਕਸ਼ ਦਾ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬਾਹਰਲੇ ਤੱਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਤੱਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਕਾਫ਼ੀ ਕਠਿਨ ਹੈ।

ਬਹਾਰਲਾ ਤੱਪ

1. ਅਨਸ਼ਨ :—ਅਸ਼ਨ (ਅੰਨ) ਪਾਣ (ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ) ਖਾਦਯ (ਮੇਵਾ ਮਿਠਾਈ) ਅਤੇ ਸਵਾਦਯ (ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਬੁ ਦਾਰ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਪਾਨ ਸਪਾਰੀ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੋਜਨਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜਾਂ ਤਿਨ ਦਾ ਤਿਆਗ ਵਰਤ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤੱਪ ਦੇ ਅੰਦਰਲਾ ਅਨਸ਼ਨ (ਅੰਤਿਮ ਸਮੇਂ ਸਮਾਧੀ ਵਰਤ) ਬਾਹਰਲਾ ਅਨਸ਼ਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਭੇਦ ਹਨ।
2. ਉਨੋਦਰੀ :—ਭੋਜਨ, ਵਸਤਾ ਅਤੇ ਕਸ਼ਾਏ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਉਨੋਦਰੀ ਤੱਪ ਹੈ। ਵਸਤਰ ਪਾਤਰ ਆਦਿ ਬਾਹਰਲੇ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦਰਵ ਉਨੋਦਰੀ ਹੈ। ਕਰੋਧ, ਮਾਨ, ਮਾਇਆ, ਲੋਭ, ਰਾਗ ਦਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਭਾਵ ਉਨੋਦਰੀ ਹੈ।
3. ਭਿਖਿਆ :—ਬਹੁਤ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਭੋਜਨ ਸ਼ਰੀਰ ਰੂਪੀ ਗਡੀ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਰਨਾ, ਸੰਜਮ ਤੇ ਚਲਨਾ ਭਿਖਿਆ ਤੱਪ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਗਊ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚੋਂ ਘਾਹ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਗੋਚਰੀ ਜਾਂ ਅਹਾਰ ਵੀ ਆਖਦੇ

ਹਨ।

4. ਰਸ ਤਿਆਗ :—ਜੀਭ ਦੇ ਰਸ ਕਾਰਣ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਫਸੀਆਂ ਹਨ ਸਵਾਦ ਤੇ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਪ ਕਰਨਾ ਰਸ ਤਿਆਗ ਹੈ।

ਇਹ ਤੱਪ 14 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ

1. ਨਿਵਿਕ੍ਰਿਤਕ :—ਦੁੱਧ, ਦਹੀ ਘੀ, ਤੇਲ ਅਤੇ ਮਿਠਾਈ ਵਾਲੇ ਚਿਕਨਾਹਟ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਤਿਆਗ।
2. ਪ੍ਰਨਿਤਸਰਸ :—ਜਿਨ੍ਹਾ ਚਿਕਨਾਹਟ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾ ਦਾ ਰੂਪ ਬਦਲ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਾ ਕਰਨਾ।
3. ਬੱਚੇ ਖੁਚੇ ਅਨਾਜ ਦੇ ਦਾਨਿਆ ਦਾ ਭੋਜਨ ਵਾਲਾ ਤੱਪ।
4. ਰਸ ਅਤੇ ਮਸਾਲੇਦਾਰ ਭੋਜਨ ਦੇ ਤਿਆਗ ਵਾਲਾ ਤੱਪ।
5. ਵਿਰਸ਼ :—ਪੁਰਾਣਾ ਪੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆ ਧਾਨ ਲੈਣਾ।
6. ਅੰਤ ਅਹਾਰ :—ਮਟਰ, ਭਿੱਜੇ ਛੋਲੇ, ਜਾਂ ਬਕਲੀਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ।
7. ਪ੍ਰਾਂਤ ਅਹਾਰ :—ਠੰਡਾ ਜਾਂ ਵਾਸੀ ਭੋਜਨ ਕਰਨਾ।
8. ਰੁਖ ਅਹਾਰ :—ਰੁਖਾ ਸੁਖਾ ਭੋਜਨ ਲੈਣਾ।
9. ਤੁੱਛ ਅਹਾਰ :—ਜਲੀ ਹੋਈ ਖੁਰਚਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ।

10.14. ਅਰਸ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਰੁੱਖਾ ਭੋਜਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ।

5. ਕਾਇਆ ਕਲੇਸ਼ :

ਧਰਮ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਲਈ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣਾ ਕਾਇਆ ਕਲੇਸ਼ ਤੱਪ ਹੈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਲ, ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿੱਤ ਘੁਮਨਾਂ ਸਿਰ ਦੇ ਬਾਲ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕੇਸ਼ ਲੋਚ ਕਰਨਾ, ਬੀਮਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ, 12 ਸਾਧੂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਮਾਵਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ, ਭੁਖ ਪਿਆਸ ਕਸ਼ਟ ਸਹਿਨ ਕਰਨਾ।

6. ਪ੍ਰਤਿਸੰਲਨਿਤਾ ਤੱਪ :

ਇੰਦਰੀਆਂ, ਸਰੀਰ, ਮਨ ਅਤੇ ਵਚਨ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਉਤਪਨ ਨਾਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ, ਆਤਮਾ ਸਵਰੂਪ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿਣਾ. ਨਵੇਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਰਾਹਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ।

ਇਹ ਤੱਪ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ।

1. ਇੰਦਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਲੀਣਤਾ :—ਰਾਗ ਦਵੇਸ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ, ਰੂਪ, ਗੰਧ, ਸਪਰਸ਼, ਦੇ ਕਾਬੂ ਰਖਨਾ।

2. ਕਸ਼ਾਏ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਲੀਨਤਾ : ਖਿਮਾ ਰਾਹੀਂ ਕਰੋਧ, ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਮਾਨ, ਸਰਲਤਾ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਲੋਭ ਤੇ ਕਾਬੂ ਰਖਣਾ।

3. ਯੋਗ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਲੀਨਤਾ : ਅਸੱਤ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਰ (ਮਿਲੇ, ਜੁਲੇ,) ਮਨ, ਵਚਨ ਦਾ

ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਸੱਤ ਮਨ ਵਚਨ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਸੱਤ ਕਾਇਆ ਯੋਗ ਹਨ। (1) ਔਦਾਰਿਕ (2) ਅਦਾਰਿਕ ਮਿਸ਼ਰ (3) ਵੈਕਾਰਿਆ ਯੋਗ (4) ਵੈਕਾਰਿਆ ਮਿਸ਼ਰ ਯੋਗ (5) ਅਹਾਰ ਯੋਗ (6) ਅਹਾਰਕ ਮਿਸ਼ਰ ਯੋਗ (7) ਕਰਮ ਯੋਗ। ਸੁਭਾ ਵਿਚ ਲਗਨਾ ਅਸ਼ਭ ਛਡਨਾ ਹੀ ਯੋਗ ਪ੍ਰਤਿਸੰਲੀਨਤਾ ਹੈ।

4. ਵਿਭਅਕਤ ਸ਼ੈਯਾਆਸਨ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਲੀਨਤਾ : ਬਾਗ, ਬਗੀਚਾ, ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ, ਮੰਦਰ ਦੁਕਾਨ, ਪਰਵਤ, ਆਦਿ ਠਹਿਰਾਨ ਵਾਲੇ 18 ਯੋਗ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਘਟੋ ਘਟ ਇਕ ਰਾਤ ਜਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹਿਣਾ।

ਅੰਦਰਲਾ ਤੱਪ

ਇਹ ਤੱਪ ਵੀ 6 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੱਪ ਕਰਮ ਨਿਰਜਰਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮੋਕਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ।

1. ਪ੍ਰਾਯਸ਼ਚਿਤ :—ਪਾਪਾ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ਾ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਰਾਹ ਪ੍ਰਾਯਸ਼ਚਿਤ ਹੈ।

ਪਾਪ ਲਗਨ ਦੇ ਦੱਸ ਕਾਰਣ : 1. ਕਾਮ ਭੋਗ ਕਾਰਨ 2. ਪ੍ਰਮਾਦ (ਅਣਗਹਿਲੀ) 3. ਅਗਿਆਨ 4, ਭੁੱਖ 5. ਵਿਪੱਤੀ 6. ਸ਼ੰਕਾ 7. ਪਾਗਲਪਨ 8. ਭੈ 9. ਦਵੇਸ਼ 10. ਪਰੀਖਿਆ।

ਪ੍ਰਾਯਸ਼ਚਿਤ ਦਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ :

1. ਆਲੋਚਨਾ 2. ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਮਨ 3. ਭਦੂਕ 4. ਵਿਵੇਕਾਰਹ 5. ਵਿਉਤਸਰਗ 6. ਤੱਪਗਾਰਹ 7. ਛੇਦਾਅਰਹ (ਅਪਵਾਦ ਜਾਂ ਮਜਬੂਰੀ) 8. ਮੂਲਅਰਹ 9. ਅਨਵਸਥਿਤ (ਕਰੂਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ) 10. ਪਾਰਜਿੱਤ ਸ਼ਾਸਤਰ।

2. ਵਿਨੈ ਤੱਪ ; ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਬੜੇ ਮੁਨੀ ਬੁਡੇ ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ, ਗਿਆਨ, ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਚਾਰਿੱਤਰ ਦਾ ਯੋਗ ਸਤਿਕਾਰ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਵਿਨੈ ਤੱਪ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਪ ਦੇ 7 ਭੇਦ ਹਨ ਹਨ।

1. ਗਿਆਨ 2. ਦਰਸ਼ਨ 3. ਚਾਰਿੱਤਰ 4. ਮਨ 5. ਵਚਨ 6. ਸਰੀਰ 7. ਲੋਕ ਵਿਵਹਾਰ।

3. ਵੈਯਾ ਵਰਿਤ :—ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਸਹ ਧਰਮੀ, ਸਾਧੂ, ਬੀਮਾਰ, ਨਵੇਂ ਸਾਧੂ, ਵਿਰਧ, ਭੋਜਨ, ਪਾਣੀ, ਵਸਤਰ ਅਤੇ ਪਾਤਰ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਇਹ ਦੱਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ।

1. ਅਚਾਰਿਆ 2. ਉਪਾਧਿਆ 3. ਸ਼ੱਕਸ਼ (ਨਵਾਂ ਸਾਧੂ) 4. ਗਲਾਨ (ਬਿਮਾਰ) 5. ਤਪਸਵੀ 6. ਸਥਵਿਰ 7. ਸਹ ਧਰਮ 8. ਇਕ ਕੁਲ ਵਾਲਾ 9. ਇਕ ਗੁਣਵਾਨ 10. ਸੰਘ ਦਾ ਵੈਆਵਰਤ ਕਰਨਾ, ਤੱਪ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ।

4. **ਸਵਾਧਿਐ**

ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ, ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਤਤੱਵ ਗਿਆਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਮਹਾਨ ਤੱਪ ਹੈ। ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰੀਰਕ ਤੱਪ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਇਸ ਮਹਾਨ ਅੰਦਰਲੇ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮ ਕਲਿਆਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ 5 ਭੇਦ ਹਨ।

1. ਵਾਚਨਾ 2. ਪ੍ਰਿਛਾ (ਪੁਛਨਾ) 3. ਪਰਿਵਰਤਨਾ (ਦੁਹਰਾਨਾ) 4. ਅਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾ (ਅਰਥ ਨੂੰ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਉਤਾਰਨਾ) 5. ਧਰਮ ਕਥਾ।

5. **ਧਿਆਨ**

ਧਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾਂ ਸ਼੍ਰਮਣ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਖਾਸ ਦੇਣ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰੰਪਰਾਂ ਬਾਰੇ ਮੁਢਲੇ ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਬੜੀ ਘਟ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਪਨਿਸ਼ਧ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਪਾਤੰਜਲੀ ਦੇ ਯੋਗ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਚ ਇਸਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿਤੀ ਗਈ।

ਧਿਆਨ ਆਤਮਾ ਸਾਧਨਾ ਦਾ ਖਾਸ ਅੰਗ ਹੈ। ਮਨ ਦੀਆਂ ਦੋ ਹਾਲਤਾਂ ਹਨ। 1) ਚੱਲ 2) ਅਚੱਲ। ਚੱਲ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਅਤੇ ਅਚੱਲ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਚਿੱਤ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਰ ਬਾਣੀ ਤੇ ਮਨ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਹੈ। ਚਿੱਤ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਹਾਲਤਾਂ ਹਨ।

(1) ਭਾਵਨਾ : ਧਿਆਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ।
(2) ਅਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾ : ਧਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ।
(3) ਚਿੰਤਾ : ਆਮ ਮਾਨਸਿਕ ਚਿੰਤਨ (ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ)

ਧਿਆਨ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਉਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਹਾਰੇ ਪ੍ਰਤਿ ਇਕਾਗਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਸੁੰਨ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਗਰੂਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੇਤਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ। ਇਕੱਲਾ ਚਿੰਤਨ ਮਨਨ ਵੀ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਕਾਗਰ ਚਿੰਤਨ, ਧਿਆਨ ਹੈ, ਭਾਵ ਕ੍ਰਿਆ ਧਿਆਨ ਹੈ ਅਤੇ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਦਾ ਲੀਨ ਹੋਣਾ ਧਿਆਨ ਹੈ। ਧਿਆਨ ਸ਼ੁਭ ਤੇ ਅਸ਼ੁਭ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੁਝ ਖਾ ਕੇ ਜਾਂ ਨਸ਼ਾ ਕਰਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਜੈਨ ਸ਼ਾਸਤਰ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ।

ਧਿਆਨ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ।

(1) ਆਰਤ (2) ਰੌਂਦਰ (3) ਧਰਮ (4) ਸ਼ੁਕਲ। ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਧਿਆਨ ਅਸ਼ੁਭ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਪਕਾਰੀ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ ਦੋ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ।

(1) **ਆਰਤ ਧਿਆਨ :**

ਲਛੱਣ :—(1) ਗੁੱਸੇ ਹੋਣਾ (2) ਦੁੱਖੀ ਹੋਣਾ (3) ਹੰਝੂ ਬਹਾਉਣਾ (4) ਵਿਲਾਪ ਕਰਨਾ।

(2) **ਰੁੱਦਰ ਧਿਆਨ** :—ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਖਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ।

(ੳ) ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਬੰਧੀ :—ਜੋ ਹਿੰਸਾ ਵਿਚ ਲਾਵੇ।

(ਅ) ਮਿਰਸ਼ਾਨੂੰ ਬੰਧੀ :—ਜੋ ਝੂਠ ਵਿਚ ਲਾਵੇ।

(ੲ) ਸੱਤੇ ਨੂੰ ਬੰਧੀ :—ਜੋ ਚੋਰੀ ਵਿਚ ਲਾਵੇ।

(ਸ) ਸੁਰਖਅ ਨੂੰ ਬੰਧੀ :—ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰਖਿਆਂ ਕਰੇ।

ਲਛੱਣ :—

(1) ਅਨੁਪਰਤਦੋਸ਼ :—ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਾਂ ਹੋਣਾ।

(2) ਬਹੁਦੋਸ਼ :—ਹਿੰਸਾ ਆਦਿ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿਣਾ।

(3) ਅਗਿਆਨ ਦੋਸ਼ :—ਅਗਿਆਨ ਕਾਰਨ ਹਿੰਸਾ ਕਰਨਾ।

(4) ਆਮਰਨਤ ਦੋਸ਼ :—ਮਰਨ ਤਕ ਵੀ ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਾ ਪਾਉਣਾ।

(3) **ਧਰਮ ਧਿਆਨ** :—ਧਰਮ ਜਾਂ ਸਚ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਚੇਤਨਤਾ (ਮਨ) ਦਾ ਲਗਨਾ ਹੀ ਧਰਮ ਧਿਆਨ ਹੈ। ਇਹ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ।

(ੳ) ਆਗਿਆ ਵਿਚਯ :—ਭਾਸ਼ਨ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲਾਉਣਾ।

(ਅ) ਅਪਾਏ ਵਿਚਯ :— ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆ ਬਾਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲਾਉਣਾ।

(ੲ) ਵਿਪਾਕ ਵਿਚਯ :—ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਬਾਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲਾਉਣਾ।

ਲਛੱਣ :—

(1) ਆਗਿਆ ਰੁੱਚੀ :—ਪ੍ਰਬਚਨ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਰਖਣਾ।

(2) ਨਿਸਰਗ ਰੁੱਚੀ :—ਸਹਿਜ ਹੀ ਸਚ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਰਖਨਾ।

(3) ਸੁਤਰ ਰੁੱਚੀ :...ਸੂਤਰ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋਣਾ।

(4) ਅਵਗਾੜ ਰੁੱਚੀ :—ਵਿਸਥਾਰ ਣਾਲ ਸਚ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨਾ।

ਇਸ ਧਿਆਨ ਦੇ ਚਾਰ ਸਹਿਯੋਗੀ ਆਸਰੇ ਹਨ :—

(ੳ) ਵਾਚਨਾ :—ਪੜ੍ਹਾਨਾ।

(ਅ) ਪ੍ਰਤਿਪ੍ਰਛਣਾ :—ਸ਼ੰਕਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ।

(ੲ) ਪਰਿਵਰਤਨ :—ਦੁਹਰਾਈ ਕਰਨਾ।

(ਸ) ਅਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾ :—ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸੱਚ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨਾ।

ਧਰਮ ਧਿਆਨ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਅਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ :—

---

1. ਧਿਆਨ ਸ਼ਤਕ

(ੳ) ਏਕਤਵ :—ਇਕੱਲੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ।
(ਅ) ਅਨਿੱਤ :—ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ।
(ੲ) ਅਸ਼ਰਨ :—ਬੇ-ਆਸਰਾ ਹਾਲਤ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ।
(ਸ) ਸੰਸਾਰ :—ਸੰਸਾਰ ਚੱਕਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ।

ਸ਼ੁਕਲ ਧਿਆਨ :—ਚੇਤਨਤਾ ਦੀ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਹੀ ਸੁਕਲ ਧਿਆਨ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ।

(ੳ) ਪਿਰਥਕ ਵਿਰਤਕ ਸਵਿਚਾਰੀ ।
(ਅ) ਇਕਤੱਵ ਵਿਤਰਕ ਅਵਿਚਾਰੀ ।
(ੲ) ਸੁਖਮਕ੍ਰਿਆ ਅਪ੍ਰਤਿਪਾਤੀ ।
(ਸ) ਸਮੁਛਿਨ ਕ੍ਰਿਆ ਅਨਿਵਰਤੀ ।

ਧਿਆਨ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ । (1) ਸਹਾਰੇ ਵਾਲਾ (2) ਸਹਾਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਸਾਮਗਰੀ ਦਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਵੀ ਹੁੰਦਾ । ਇਹ ਦੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

(1) ਭੇਦ (2) ਅਭੇਦ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ।

ਜਦ ਇਕ ਦਰੱਵ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਰਿਆਏ ਦਾ ਅਨੇਕਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਨਾਲ ਚਿੰਤਨ ਮਨਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਪੂਰਵ ਸ਼ਰੁਤ (ਪਹਿਲੇ ਗਿਆਨ) ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਅਰਥ ਵਿਚ ਤੇ ਅਰਥ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਅਤੇ ਮਨ, ਵਚਨ ਸਰੀਰ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਾਰ ਚਿੰਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸ਼ੁਕਲ ਧਿਆਨ ਦੀ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿਥਕ ਵਿਤੇਰਕ ਸਵਿਚਾਰੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ।

ਜਦ ਇਕ ਦਰੱਵ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਪਰਿਆਏ ਦਾ ਅਭੇਦ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਚਿੰਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਪੁਰਾਣੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ, ਅਰਥ, ਮਨ, ਬਚਨ ਤੇ ਸਰੀਰ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਾਰ ਚਿੰਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਸੁਕਲ ਧਿਆਨ ਦੀ ਉਹ ਸਥਿਤੀ ਏਕਤਵ ਵਿਰਤਕ ਅਵਿਚਾਰੀ ਹੈ ।

ਜਦ ਮਨ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਤੇ ਰੋਕ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਸਾਂਹ ਬਗੈਰਾ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਸੁਖਮ ਕ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖਮ ਕ੍ਰਿਆ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਇਸਦਾ ਖਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਅਪ੍ਰਤਿਪਾਤੀ ਹੈ ।

ਜਦ ਸੁਖਮ ਕ੍ਰਿਆ (ਸਾਂਹ) ਆਦਿ ਤੇ ਰੋਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਮੁਛਿੰਨ ਕ੍ਰਿਆ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਇਸਦਾ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਅਨਿਵਰਤੀ ਹੈ । ਸ਼ੁਕਲ ਧਿਆਨ ਦੇ ਚਾਰ ਲਛੱਣ ਹਨ ।

(ੳ) ਅਵੱਯਥ :—ਦੁੱਖ ਦਾ ਖਾਤਮਾ।

(ਅ) ਅਸਮੋਹ :—ਸੂਖਮ ਪਦਾਰਥਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਮੂਰਖਤਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ।

(ੲ) ਵਿਵੇਕ :—ਸਰੀਰ ਤੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਭੇਦ ਦਾ ਗਿਆਨ।

(ਸ) ਵਿਉਤਸਰਗ :—ਸਰੀਰ ਤੇ ਕਪੜੇ, ਭਾਂਡੇ ਪ੍ਰਤਿ ਲਗਾਵ ਦਾ ਖਾਤਮਾ।

ਸੁਕਲ ਧਿਆਨ ਦੇ ਚਾਰ ਆਲਬੰਨ (ਸਹਾਰੇ) ਹਨ।

(ੳ) ਸ਼ਾਂਤੀ :—ਖਿਮਾਂ।

(ਅ) ਮੁਕਤੀ :—ਨਿਰਲੋਭਤਾ।

(ੲ) ਮਾਰਦਵ :—ਮਿਠਾਸ।

(ਸ) ਆਰਜਵ :—ਸਰਲਤਾ।

ਸੁਕਲ ਧਿਆਨ ਦੀ ਚਾਰ ਅਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ :—

(ੳ) ਅਨੰਤ ਦ੍ਰਿਤੱਤਾ ਅਨੁਪਰੇਸ਼ਾ :—ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਨ।

(ਅ) ਵਿਪਰਿਨਾਮ ਅਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾ :—ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਨਤੀਜੇ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਨ।

(ੲ) ਅਸ਼ੁਭ ਅਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾ :—ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਅਸ਼ੁਧ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਨ।

(ਸ) ਅਪਾਏ ਅਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾ :—ਦੋਸ਼ਾ ਦਾ ਚਿੰਤਨ।

ਆਗਮ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ।

(1) ਪਿੰਡਸਥ (2) ਪਦਸਥ (3) ਰੂੱਪਸਥ (4) ਰੁਪਾਤੀਤ।

ਪਿੰਡਸਥ :—ਇਸ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਸਿਰ, ਭੋਆ, ਤਾਲੂ, ਮੱਥਾ, ਮੂੰਹ, ਨੇਤਰ, ਕੰਨਾ, ਨਾਹਸਾ, ਦਿੱਲ ਤੇ ਨਾਭੀ (ਧੁਨੀ) ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੱਦਸਥ :—ਇਸ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਪੱਦਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨਾਰਵ (28/1-16) ਅਤੇ ਯੋਗ ਸ਼ਾਸਤਰ (8/1-80) ਵਿਚ ਮੰਤਰ ਪੱਦਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੈ।

ਰੁਪਸਥ :—ਇਸ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਅਰਿਹੰਤ ਜਾਂ ਵੀਤਰਾਗ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰੁਪਾਤੀਤ :—ਇਹ ਧਿਆਨ ਸਹਾਰੇ ਰਹਿਤ ਸਿਰਫ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੋਵੇ, ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਧਿਆਨ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ :—ਧਿਆਨ ਸ਼ਤਕ ਵਿਚ ਮਰਿਆਦਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਯੋਗੀ ਧਿਆਨ ਰਖੇ।

(1) ਭਾਵਨਾ :—ਗਿਆਨ, ਦਰਸ਼ਨ, ਚਾਰਿੱਤਰ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ।

(2) ਪ੍ਰਦੇਸ :—ਇਕਾਂਤ ਤੇ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬੇ ਰਹਿਤ ਤੇ ਵਿਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ ।

(3) ਕਾਲ :—ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇ ।

(4) ਆਸਨ :—ਠੀਕ ਤੇ ਸੁਖਾਲਾ ਆਸਨ ਹੋਵੇ ।

(5) ਆਲੰਬਨ :—ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸਹਾਰਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ।

(6) ਕਰਮ :—ਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰਖਣ ਦੇ ਕਈ ਕਰਮ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

(7) ਧਿਆਏ :—ਧਿਆਨ ਢੀਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੋਵੇ ।

(8) ਧਿਆਤਾ :—ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਗੁਣ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਧਿਆਨ ਸ਼ਤਕ ਗਾਥਾ (63) ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

(ੳ) ਅਪ੍ਰਮਾਦ :—ਹੰਕਾਰ (ਮੱਦ) ਵਿਸ਼ੈ, ਕਸ਼ਾਏ, ਨੀਂਦ ਅਤੇ ਵਿਰਥਾ ਇਹ ਪੰਜ ਪ੍ਰਮਾਦ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ ।

(ਅ) ਮੋਹ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ ।

(ੲ) ਗਿਆਨ ਸੰਪਨ :—ਜੋ ਗਿਆਨ ਭੰਡਾਰ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋਵੇ ।

ਇਹੋ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ।

(9) ਅਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾ :—ਭਾਵ ਸ਼ਾਸਤਰ ਪੜਨਾ, ਪੜਾਉਣਾ ਤੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ।

(10) ਲੇਸ਼ਿਆ :—ਲੇਸ਼ਿਆਵਾਂ (ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਭਾਵ ਜੋ ਕਰਮ ਬਧ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ) ਸ਼ੁਧ ਹੋਣ ।

(11) ਲਿੰਗ :—ਲੱਛਣ ਚੰਗੇ ਹੋਣ ।

(12) ਫਲ :—ਧਰਮ ਦੇ ਫਲ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੋਵੇ ।

ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਰ ਗਲਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ।

(1) ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ (2) ਸ਼ਰਧਾ (3) ਲਗਾਤਾਰ ਅਭਿਆਸ (4) ਸਿਖਿਆ ।

ਸ਼ੋਮਦੇਵਸੂਰੀ ਨੇ ਵੈਰਾਗ, ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੰਪਤੀ, ਸੰਗ ਸਾਥ ਤੋਂ ਮੁਕਤ, ਚਿੱਤ ਦੀ ਸਥਿਰਤਾ, ਭੁੱਖ ਪਿਆਸ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕਰਨਾ ਇਹ ਪੰਜ, ਧਿਆਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗਲਾਂ ਦਸੀਆਂ ਹਨ ।[1]

ਧਿਆਨ ਤੱਪ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ । ਅਤੇ ਮੋਕਸ਼ ਦਾ ਰਾਹ ਹੈ । ਕਰਮ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ । ਧਿਆਨ ਰਹਿਤ ਧਰਮ, ਸਿਰ ਰਹਿਤ ਸ਼ਰੀਰ ਵਾਲੇ ਹੈ ।[2]

6. **ਵਿਉਤਗਰਗ**

ਛੱਡਨਯੋਗ ਵਸਤੂ ਵਿਉਤ ਸਰਗ ਤੱਪ ਹੈ ਇਹ ਤੱਪ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ :

---

1. ਯਸ਼ ਤਿਲਕ 8/40
2. ਰਿਸ਼ਿਭਾਸ਼ੀਤ 22/14

1. ਦਰਵ ਵਿਉਂਤ ਸਰਗ 2. ਭਾਵ ਵਿਉਤਸਰਗ।

ਦਰੱਵ ਵਿਉਤ ਸਰਗ 4 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ :

1. ਸ਼ਰੀਰ :—ਸ਼ਰੀਰ ਸੰਭਧੀ ਮਮਤਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਸਾਰ ਸੰਭਾਲ ਨਾ ਕਰਨਾ।
2. ਗੁਣ :—ਤਪੱਸਿਆ, ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਲਈ ਅਪਣੇ ਮੁਨੀ ਸੰਘ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਇਕੱਲਾ ਘੁਮਨਾ।
3. ਉਪਧਿ :—ਵਸਤਰ ਪਾਤਰ ਦਾ ਤਿਆਗ।
4. ਭਕਤਪਾਨ :—ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ।

ਭਾਵ ਵਿਉਤਸਰਗ ਦੇ ਤਿੰਨ ਭੇਦ ਹਨ :

ਵੀਰਜ ਆਚਾਰ

ਸਮਿਅੱਕ ਗਿਆਨ, ਸਮਿਅੱਕ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਮਿਅੱਕ ਚਾਰਿਤਰ ਸਮਿਅੱਕ ਤੱਪ ਇਹ ਚਾਰ ਮੋਕਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੋਕਸ਼ ਸਾਧਨਾ ਪ੍ਰਤੀ ਪੁਰਸਾਰਥ, ਕ੍ਰਿਆਂ, ਧਿਆਨ, ਤਪ ਸੰਜਮ, ਉਪਦੇਸ਼, ਆਚਰਨ ਵਿਚ ਬਲ, ਵੀਰਜ, ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਕ੍ਰਮ ਕਰਨਾ ਵੀਰਜ ਆਚਾਰ ਹੈ।

ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਗੁਪਤੀ

ਅਚਾਰੀਆ ਤਿੰਨ ਗੁਪਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਹਨ :—

1) ਮਨ ਗੁਪਤੀ :—ਮਨ ਨੂੰ ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹਟਾ ਕੇ ਧਰਮ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਲ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਾਉਣਾ।
2) ਵਚਨ ਗੁਪਤੀ :—ਆਪਣੇ ਬੋਲ ਚਾਲ ਰਾਂਹੀ ਪਾਪ ਕਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ।
3) ਕਾਈਆ ਗੁਪਤੀ :—ਆਪਣੇ ਸ਼ਰੀਰ ਰਾਂਹੀ ਪਾਪਕਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ।

5 ਸਮਿਤੀ

ਅਚਾਰੀਆ ਮਹਾਰਾਜ 5 ਸਮਿਤਿਆਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹਨ।

1) ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕੇ ਚਲਣਾ।
2) ਗਲਬਾਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਕਰਨਾ।
3) ਭੋਜਨ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ।
4) ਕਪੜੇ, ਭਾਂਡੇ, ਆਦਿ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਾਵਧਾਨੀ ਰਖਣਾ।
5) ਮੂਲ, ਮੂਤਰ ਯੋਗ ਥਾਂ ਅਤੇ ਸਾਧਵਾਨੀ ਨਾਲ ਤਿਆਗਣਾ।

ਸਾਧਾਰਣ ਸਾਧੂ ਸਾਧਵੀ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

4 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਸਾਏ

ਅਚਾਰੀਆ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖਿਮਾਵਾਨ, ਦਿਆਲੂ ਸ਼ੀਲ (ਸੁਧ ਚਰਿਤੱਰ ਵਾਲਾ) ਵਿਨ-

ਵਾਨ, ਛੱਲਕਪਟ ਰਹਿਤ, ਅਭਿਮਾਨ ਰਹਿਤ, ਸੰਤੋਖਵਾਲਾ, ਨਿਮਰਤਾ ਵਾਲਾ ਹੌਸਲੇਵਾਲਾ, ਤਪ, ਸੰਜਮ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ 4 ਕਸ਼ਾਏ ਤੇ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਜਰੂਰੀ ਹੈ।

4 ਕਸ਼ਾਏ

ਸੱਚਾ ਸਾਧੂ (ਅਚਾਰਿਆ) 4 ਕਸ਼ਾਏ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਕਸ਼ਾਏ ਅੱਗ ਹਨ ਜੋ ਖਿਮਾਂ, ਦਿਆ, ਸ਼ੀਲ, ਵਿਨੈ. ਸਰਲਤਾ, ਨਿਰਲੋਭਤਾ, ਨਿਰਅਗਿਆਨਤਾ, ਨਿਮਰਤਾ ਸੰਤੋਖ, ਧੀਰਜ, ਤੱਪ, ਸੰਜਮ ਤੇ ਗਿਆਨ ਆਦਿ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਜਲਾ ਕੇ ਰਾਖ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਤੇ ਕਾਲਿਖ ਮਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਸ਼ਾਏ ਚੋਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਛਿਪ ਕੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸੰਪਤੀ ਚੁਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਸ਼ਾਏ ਵਿਚ ਉਲਝਿਆ ਆਦਮੀ ਬਾਰ ਬਾਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਫ਼ਲ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ (ਜਨਮ ਮਰਨ) ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਹੀ ਕਸ਼ਾਏ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਦੁਧ ਦਹੀਂ ਕੁਸੈਲਾ ਤੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਸ਼ਾਏ ਰੂਪੀ ਦੁਰਗੁਣਾ ਕਾਰਣ ਆਤਮਾ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਸੰਜਮ ਗੁਣ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਰਮ ਬੰਧ ਕਸ਼ਾਏ ਦੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਅਚਾਰਿਆ (ਸਾਧੂ) ਸ਼ੀਲ, ਸ਼ਰੁਤ ਨਾਲ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਸ਼ਾਏ ਚਾਰ ਹਨ :

1) ਕਰੋਧ :—ਕਰੋਧ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਰੋਧ ਤੇ ਕਰੋਧੀ ਦੋਵੇਂ ਚੰਡਾਲ ਹਨ। ਕਰੋਧ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਅਸਲ ਸਵਰੂਪ ਭੁਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਤੇ ਹਿਤ–ਕਾਰੀ ਵਸਤੂ ਗਵਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਕਰੋਧ ਜੇਤੂ ਜੀਵ ਕਰੋਧ-ਵੇਦਨੀਆਂ ਕਰਮ ਦਾ ਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

2) ਮਾਨ : ਇਹ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਕਠੋਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਨੈ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਵਿਨੈ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਗਿਆਨ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵ ਅਜੀਵ ਤੱਤਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੀਵ ਅਜੀਵ ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਜਾਣੇ ਬਿਨਾਂ ਦਿਆ, ਸੰਬਰ, ਸਮਤਾ. ਖਿਮਾ, ਨਿਰਜਰਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਧਰਮ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਕਰਮ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਬਾਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਨ (ਹੰਕਾਰ) ਅਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ :

(1) ਜਾਤ ਦਾ ਹੰਕਾਰ (2) ਕੁਲ ਦਾ ਹੰਕਾਰ (3) ਬਲ (ਸ਼ਕਤੀ) ਦਾ ਹੰਕਾਰ (4) ਰੂਪ ਦਾ ਹੰਕਾਰ (5) ਲਾਭ ਦਾ ਹੰਕਾਰ (6) ਤੱਪ ਦਾ ਹੰਕਾਰ (7) ਗਿਆਨ ਦਾ ਹੰਕਾਰ (8) ਏਸ਼ਵਰੀਯ (ਸ਼ਾਨ ਸ਼ੌਕਤ) ਦਾ ਹੰਕਾਰ।

3) ਮਾਇਆ : ਮਾਇਆ, ਕਸ਼ਟ, ਛੱਲ, ਧੋਖਾ ਆਦਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ। ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਸਲਯ (ਕੰਡਾ) ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਲਗਾ ਕੰਡਾ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਾਇਆ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਦੁਖ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਵਾਲਾ ਵਿਅ–

ਕਤੀ ਮਿਥਿਆ ਦਰਿਸ਼ਟੀ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸਤਰੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਨਪੁੰਸਕ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜੇ ਨਪੁੰਸਕ ਮਾਇਆ ਸੇਵਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਸ਼ੂ ਜਾਤ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਬਾਹਰੋਂ ਸ਼ੁਧ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅੰਦਰੋ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਸੱਚਾ ਸਾਧਕ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੇਵਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

4) ਲੋਭ :—ਲਾਲਚ, ਲਾਲਸਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਸਭ ਲੋਭ ਦੇ ਰੂਪ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਲੋਭ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈ ਇਸ ਕਾਰਣ ਲੋਕ ਦੁਖ ਪਾਂਦੇ ਹਨ, ਲੋਭ ਕਾਰਣ ਮਨੁਖ ਮਾਇਆ ਕਪਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਰੋਧ ਤੇ ਅਭਿਮਾਨ (ਮਾਨ) ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਰਕਸ਼ਾਇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

1) ਅਨੰਤਨਬੰਧੀ :—ਅੰਨਤ ਸੰਸਾਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਅਨੁਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਬੰਧਨ ਤੇ ਬੰਧਨ ਲਦਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਸ਼ਾਏ ਅਜੇਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਕਸ਼ਾਏ ਵਿਚ ਪਾਪ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਕਰੱਤਵ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਭਾਅ ਸਮਿਅੱਕਤਵ ਤੋਂ ਗਿਰਾ ਕੇ ਮਥਿਆਤਵ ਵਲ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

2) ਅਪ੍ਰਤਿਖਿਆਨ :—ਹਿੰਸਾ ਆਦਿ ਪਾਪ ਅਕੱਰਤਵ ਹੈ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਅਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਵੀਰਜ(ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਣ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿਖਿਆਨ ਤਿਆਗ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਦਿੰਦਾ) ਉਹ ਥੋੜਾ ਜੇਹਾ ਵੀ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗ ਸਕਦਾ।

3) ਪ੍ਰਤਿਖਿਆਨ ਵਰਨ :—ਇਹ ਪੂਰਾ ਪਛਖਾਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਕੁਝ ਆਵਰਨ (ਪਰਦਾ) ਜਰੂਰ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਕਸ਼ਾਏ ਦੇ ਦਬ ਜਾਣ ਨਾਲ ਚਾਹੇ ਸ਼ਰਧਾ ਥੋੜੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਇਹ ਤੀਸਰੀ ਸ਼ਰੇਣੀ ਪਛਖਾਨ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਦਾ ਹੈ।

4) ਸੰਜਵਲਨ :—ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਆਤਮਾ ਸਾਧੂ ਬਣ ਜਾਵੇ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਥੋੜਾ ਜੇਹਾ ਕਸ਼ਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਵੇ ਸੰਜਮ ਪ੍ਰਤੀ ਰਾਗ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਦਵੇਸ਼ ਸੰਜਵਲਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਯੋਗ

ਮਨ, ਵਚਨ, ਕਾਇਆ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਯੋਗ ਹੈ। ਜੀਵ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਥਨ ਅਤੇ ਵਿਵ-ਹਾਰ ਯੋਗ ਹੈ ਸੱਤ ਵਿਵਹਾਰ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਦਾ ਕਾਰਣ, ਅਸਤ ਅਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ।

ਮਨ ਦੇ ਚਾਰ ਯੋਗ :

1) ਜੇਹੇ ਵਸਤੂ ਹੋਵੇ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਖਮਾ ਸਤਯ ਮਨੋਯੋਗ ਹੈ 2) ਵਸਤੂ ਤੋਂ ਉਲਟ ਆਖਣਾ ਅਸੱਤ ਮਨਯੋਗ ਹੈ 3) ਥੋੜਾ ਝੂਠ, ਥੋੜਾ ਸੱਚ ਆਖਣਾ, ਸੱਤ ਅਸੱਤ ਮਨਯੋਗ ਹੈ। 4) ਕੰਮ ਕਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਆਖਣਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਚੇ ਪਖੋਂ ਸੱਚ ਝੂਠ ਕੁਝ

ਨਹੀਂ ਵਿਵਹਾਰ ਯੋਗ ਹੈ ।

ਵਚਨ ਦੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਚਾਰ ਭੇਦ ਹਨ :

ਕਾਇਆ ਯੋਗ ਦੇ 7 ਭੇਦ ਹਨ :

(1-2) ਮਨੁਖ ਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਅਦਾਰਿਕ (3-4) ਦੇਵ, ਨਾਰਕੀ ਦਾ ਵੈਕਰੀਆ, ਸ਼ਰੀਰ (5) (ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ) ਵਾਲੇ ਮੁਨੀ ਦਾ ਅਹਾਰਕ ਸਰੀਰ । ਇਨਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਭੇਦ ਹਨ :

1) ਅਦਾਰਿਕ ਕਾਯ ਯੋਗ 2) ਵੈਕਰਿਆ ਕਾਇਆ ਯੋਗ 3) ਅਹਾਰਕ ਕਾਯ ਯੋਗ ।

ਪ੍ਰਮਾਦ

ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਆਤਮਾ ਆਪਣਾ ਸਵਰੂਪ ਭੁਲ ਜਾਵੇ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਦ ਹੈ । ਇਹ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ :

1) ਮੱਦ (ਹੰਕਾਰ) 2) ਵਿਸ਼ੇ 3) ਕਸ਼ਾਏ 4) ਨੀਂਦ 5) ਵਿਕਥਾ, ਮਿਥਿਆਤਵ ।

ਅਵਿਰਤੀ, ਕਸ਼ਾਏ, ਯੋਗ ਪ੍ਰਮਾਦ ਹੀ ਆਸ਼ਰਵ (ਪਾਪ ਦਾ ਦਰਵਾਜਾ) ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ । ਸਾਧੂ ਇਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ ।

ਅਚਾਰੀਆ ਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ 36 ਯੋਗਤਾਂਵਾਂ

(1) ਆਰੀਆ ਦੇਸ਼ (2) ਕੁੱਲ ਸੰਪਨ (3) ਜਾਤੀ ਸੰਪਨ (4) ਰੂਪ ਸੰਪਨ (5) ਬੱਲ ਸੰਪਨ (6) ਧਰੀਤੀ (ਧੀਰਜ) ਸੰਪਨ [7] ਅਨਾਸੰਸੀ-ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਆਸ਼ਾ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ [8] ਅਵਿਕਥਨ-ਛੋਟੀ ਛੋਟੀ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਦਾ ਦੁਹਰਾਣ ਵਾਲਾ (9] ਜਿੱਤਮਾਈ-ਧੋਖੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ [10] ਸਥਿਰ ਪਰਿਪਾਟੀ-ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਸਥਿਰ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ [11] ਗ੍ਰਹਿਤ ਵਾਕਾ-ਹਰ ਵਾਕ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਣਯੋਗ [12] ਜਿਤਪਰਿਸ਼ਧ-ਸਭਾ ਬੈਠੇ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾ ਤੇ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ [13] ਜਿਤ-ਨਿੰਦਰ/ਨੀਦ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ । [14] ਮਧਿਅਸਥ-ਪੱਖਪਾਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ [15] ਦੇਸ਼ਯਗਾ-ਜਿਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਘੁਮੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜ, ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ, ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ [16] ਕਾਲਯੁਗ-ਮੌਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਯੋਗ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ [17] ਭਾਵਯੱਗ :—ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾਂ [18] ਅਸਨਲਬੱਦ-ਅਚਾਰੀਆ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਯੋਗ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਉਤਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ । [19] ਨਾਨਾ ਵਿਧਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗ-ਅਚਾਰੀਆ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿੱਤ ਜਾਣਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । [20] ਗਿਆਨ ਅਚਾਰ ਸੰਪਨ (21) ਦਰਸ਼ਨ ਅਚਾਰ ਸੰਪਨਾ [22] ਚਾਰਿੱਤਰ ਅਚਾਰ ਸੰਪਨ [23] ਤੱਪ ਅਚਾਰ ਸੰਪਨ [24] ਵੀਰਯਅਚਾਰ ਸੰਪਨ [25] ਆਚਰਣ-ਉਦਾਹਰਣਾ ਰਾਂਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਲਾ]26] ਸੂਤਰ, ਅਰਥ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ

ਦਾ ਜਾਣਕਾਰ ਹੋਵੇ। (27) ਹੇਤੂ ਨਿਪਨ-ਹਰ ਗੱਲ ਦਾ ਕਾਰਣ ਅਤੇ ਮੂਲ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ। [28] ਉਪਨਯਨਿਪੁਨ-ਆਤਮ ਕਲਿਆਣ ਕਾਰੀ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ। [29] ਨਯਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਜਾਣਕਾਰ ਹੋਵੇ [30] ਗ੍ਰਾਹਣ ਕੁਸ਼ਲ:—ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਯੋਗ ਹੋਵੇ। (31] ਅਚਾਰੀਆ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਖਾਸ ਜਾਣਕਾਰ ਹੋਵੇ (32) ਪਰ ਸਮੇਂ ਵਿਚ-ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਛੁਟ ਅਚਾਰੀਆ ਦੂਸਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਜਾਣਕਾਰ ਹੋਵੇ। (33) ਅਚਾਰੀਆ ਗੰਭੀਰ ਹੋਵੇਂ (34) ਅਚਾਰੀਆ ਬੁਧੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸ਼ਾਲੀ ਤੇ ਤੇਜਸਵੀ ਹੋਵੇ (35) ਸ਼ਿਵ ਸ੍ਰੀ ਸੰਘ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਆਉਣ ਤੇ ਅਚਾਰੀਆ ਉਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ। (36) ਸੋਮਯ ਗੁਣ-ਅਚਾਰੀਆ ਮਹਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ 4 ਖਾਸ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ

1] ਸਾਰਣਾ—ਆਚਾਰੀਆ ਸਾਧੂ, ਸਾਧਵੀ, ਸ਼੍ਰਾਵਕ ਤੇ ਸ਼੍ਰਾਵੀਕਾ ਰੂਪੀ ਸ੍ਰੀ ਸੰਘ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿੱਤ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰੱਤਵਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।

2] ਵਾਰਣਾ—ਆਚਾਰੀਆ ਸ੍ਰੀ ਸੰਘ ਵਿਚ ਫੈਲੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਭਰਿਸ਼ਟ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

3] ਚੋਯਨਾ—ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਅਣਗਹਿਲੀ [ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ] ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ

4] ਪ੍ਰਤੀ ਚੋਯਨਾ—ਜੇ ਕੋਈ ਜੀਵ ਆਚਾਰੀਆ ਦੀ ਚੰਗੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਾ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਆਚਾਰੀਆ ਉਹ ਹੀ ਸਿਖਿਆ ਕਠੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਆਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ 8 ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ

1] ਆਚਾਰ ਸੰਪਦਾ 2] ਸ਼ਰੁਤ ਸੰਪਦਾ 3] ਸਰੀਰ ਸੰਪਦਾ 4] ਵਚਨ ਸੰਪਦਾ 5] ਵਾਚਨਾ ਸੰਪਦਾ 6] ਮਤੀ ਸੰਪਦਾ 7] ਪ੍ਰਯੋਗ ਸੰਪਦਾ 8] ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹਿਪਾਰਿਗਿਆ।

1] ਆਚਾਰੀਆ ਅਚਾਰ ਪਾਲਣ ਕਰਵਾਉਣ ਕਰਕੇ ਅਚਾਰ ਸੰਪਦਾਂ ਦਾ ਧਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

2] ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੇ ਹਰ ਪਖੋਂ ਗਿਆਨ ਦਾ ਧਾਰਕ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਉਹ ਸਰੁਤ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਦਾ ਧਾਰਕ ਹੈ।

3] ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਨਿਰੋਗ ਸਰੀਰ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਉਹ ਸਰੀਰ ਸੰਪਰਦਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ।

4] ਭਾਸ਼ਨ ਕਲਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁਖ ਹੋਣ ਕਾਰਾਣ ਆਚਾਰੀਆ ਵਚਨ ਸੰਪਰਦਾ ਦਾ ਧਨੀ ਹੈ।

5] ਆਚਾਰੀਆ ਸ੍ਰੀ ਸੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬਾਚਨਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਦਾ ਧਨੀ ਹੈ।

6] ਆਚਾਰੀਆ ਤੇਜ ਬੁਧੀ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਮਤੀ ਸੰਪਰਦਾ ਦਾ ਧੰਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

7] ਆਚਾਰੀਆ ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਉਹ ਪ੍ਰਯੋਗ ਮਤੀ ਸੰਪਦਾ ਦਾ ਧਨੀ ਹੈ ।

8] ਆਚਾਰੀਆ ਸਾਧ, ਸਾਧਵੀਆਂ ਲਈ ਯੋਗ ਵਸਤਰ ਅਤੇ ਪਾਤਰ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪ੍ਰਿਗਿਆ ਸੰਪਦਾ ਦਾ ਧਨੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਚਾਰੀਆ ਪਦਵੀ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁਣ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਹੈ ।